

กระบวนการเสริมสร้างศักยภาพชุมชนเพื่อลดการใช้สารเคมีทางการเกษตรและเสริม
รายได้ในท้องถิ่นบนฐานเกษตรกรรมยั่งยืนของชาวบ้านตำบลสันตะ อำเภอนาน้อย
จังหวัดน่าน

Community Potential Building Process to Reduce Chemical Usage and
Increase Local Income Supplement on the Base Agricultural of
Sustainable Agriculture of Santa Sub-district Villagers , Nanoi District,
Nan Province

บทคัดย่อ

งานวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาบริบทชุมชน สถานการณ์ และปัญหาของการใช้สารเคมีที่ไม่ถูกต้องของชาวบ้านตำบลสันตะ อ.น่าน้อย จ.น่าน 2) เพื่อศึกษากระบวนการเสริมสร้างศักยภาพชุมชนเพื่อลดการใช้สารเคมีในท้องถิ่นบนฐานเกษตรกรรมยั่งยืนของชาวบ้านตำบลสันตะ อ.น่าน้อย จ.น่าน 3) เพื่อศึกษาแนวทางการเสริมรายได้ในการประกอบอาชีพในท้องถิ่นบนฐานเกษตรกรรมยั่งยืน โดยใช้กระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันของชาวบ้านตำบลสันตะ อ.น่าน้อย จ.น่าน โดยใช้แนวคิดแนวคิดเกษตรกรรมยั่งยืน และแนวคิดการลดการใช้สารเคมีทางการเกษตร เข้ามาหนุนเสริมชาวบ้านตำบลสันตะ อ.น่าน้อย จ.น่าน กลุ่มตัวอย่างคือชาวบ้านตำบลสันตะ จำนวน 15 คน และใช้การวิจัยแบบมีส่วนร่วมเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผลการวิจัยพบว่าปัจจุบันชาวบ้านในเขตตำบลสันตะ ส่วนใหญ่จะปลูกยางพาราเป็นจำนวนมาก และมีการใช้ยาปราบศัตรูพืชจำนวนมากเช่นกัน การใช้เกษตรแบบอินทรีย์จึงมีจำนวนน้อยมาก ซึ่งปัจจุบันเกษตรกรส่วนใหญ่มีปัญหาสารพิษตกค้างในร่างกาย และต้นทุนผลผลิตทางการเกษตรมีราคาสูงขึ้น ผลผลิตที่ได้มีราคาต่ำ ทำให้เกษตรกรส่วนใหญ่ประสบภาวะขาดทุน ด้านกระบวนการเสริมสร้างศักยภาพชุมชนเพื่อลดการใช้สารเคมีในท้องถิ่นบนฐานเกษตรกรรมยั่งยืนของชาวบ้านตำบลสันตะ ได้เกิดแนวทางในการแก้ไขปัญหาและเสริมสร้างศักยภาพของชุมชนโดยการนำแนวคิดเกษตรอินทรีย์แบบพอเพียงเข้ามาใช้ด้วยการเลี้ยงไส้เดือนดินทำปุ๋ยมูลไส้เดือนอินทรีย์ใส่สวนยางพารา พืชผักสวนครัว และนาข้าว มูลไส้เดือนดินเป็นธรรมชาติ 100% จะทำให้พืชเติบโตและแข็งแรงอย่างเป็นธรรมชาติ อีกทั้งยังประหยัดการใช้สารเคมีต่างๆ ได้อีกด้วย ส่วนแนวทางการเสริมรายได้ในการประกอบอาชีพในท้องถิ่นนั้นชาวบ้านตำบลสันตะมีแนวคิดโดยการจะเลี้ยงไส้เดือนเองใช้เองเหลือจึงขายเพื่อเสริมรายได้ของครอบครัว

คำสำคัญ: การลดการใช้สารเคมีทางการเกษตร เกษตรกรรมยั่งยืน

บทนำ

ปัจจุบันภาคการเกษตรของประเทศไทยมีผลิตภัณฑ์มวลรวมของประเทศประมาณร้อยละ 10 และตั้งแต่ปี พ.ศ.2544 รัฐบาลไทยมุ่งส่งเสริมการเกษตรอินทรีย์ โดยมีแนวคิดพื้นฐานของเกษตรอินทรีย์ คือการบริหารจัดการ การผลิตทางการเกษตรแบบองค์รวมที่ให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและระบบนิเวศการเกษตร โดยการฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ของดิน การรักษาแหล่งน้ำให้สะอาด และการฟื้นฟูความหลากหลายทางชีวภาพของ ฟาร์ม รวมทั้งการให้ความสำคัญกับเกษตรกรผู้ผลิตและชุมชนท้องถิ่นโดยการสร้างความมั่นคงในการทำการเกษตร สำหรับเกษตรกรตลอดจนอนุรักษ์ และฟื้นฟูวิถีชีวิตของชุมชนเกษตรกรรม วิธีการผลิตของเกษตรอินทรีย์เป็นวิธีการ ผลิตที่เกษตรกรต้องอ่อนน้อมและเรียนรู้ในการดัดแปลงการผลิตของตนให้เข้ากับวิถีธรรมชาติอาศัยกลไกธรรมชาติ เพื่อทำการเกษตร ซึ่งสอดคล้องกลมกลืนกับวิถีชีวิตของชุมชนเกษตรพื้นบ้านของสังคมไทย จากการเกษตรแบบดั้ง เดิมเป็นการเกษตรที่มนุษย์ปฏิบัติกันมาก่อนที่จะมีการนำเอาเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่เน้นการเพิ่มผลผลิตด้วยสารเคมี ทางการเกษตรส่งผลทำให้ผลผลิตมาส่วนหนึ่งที่มีสารพิษปนเปื้อนและตกค้างในพืชผักอาหารและอีกส่วนหนึ่งที่ทำให้ เกิดการสูญเสียทรัพยากรธรรมชาติและทำลายสภาพแวดล้อมซึ่งเป็นอันตรายต่อผู้บริโภคและตัวเกษตรกรโดยตรง รวมทั้งปัญหาของสภาพดินที่เสื่อมโทรมเกิดขึ้นอย่างรุนแรง เนื่องจากขาดการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากพื้นที่ ในทางการเกษตรอย่างถูกต้อง จากการใช้สารเคมีไม่ถูกต้อง ไม่เหมาะสมเป็นระยะเวลานานส่งผลต่อปริมาณผลผลิต ที่ได้ไม่มีคุณภาพ อีกทั้งมีการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชค่อนข้างรุนแรง (จากข้อมูลชุมชน TACNAP และ RECAP) ทำให้ต้นทุนการผลิตสูง ผลผลิตไม่คุ้มทุน เกิดภาวะหนี้สินของเกษตรกร และผลจากการใช้สารเคมีอย่างเข้มข้นในการ เกษตรกรรมทำให้มีสารเคมีตกค้างในร่างกายในปริมาณที่สูงเกินเกณฑ์มีผลต่อคุณภาพชีวิตของเกษตรกรและคนใน ชุมชน สาเหตุอาจเกิดจากประชาชนขาดความรู้ความเข้าใจและผลกระทบที่เกิดจากการใช้สารเคมีทางการเกษตร หากคนในชุมชนมีความเข้าใจถึงระบบเกษตรกรรมยั่งยืนจะช่วยการผลิตทางการเกษตรและวิถีเกษตรกรรมที่ เอื้ออำนวยต่อการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและ การดำรงรักษาไว้ซึ่งความสมดุลของระบบนิเวศและสภาพแวดล้อม โดยการลด ละ เลิก สารเคมีอันตรายที่มีผลกระทบต่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อม เน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีและ การผลิตอาหารที่มีคุณภาพของเกษตรกรและผู้บริโภค รวมทั้งพัฒนาองค์กรเกษตรกร เครือข่ายเกษตรกรในชุมชน ท้องถิ่น นำสู่การพึ่งตนเองของเกษตรกร ชุมชนและสังคมไทย ทั้งในด้านปัจจัยการผลิต ประกอบด้วย ที่ดิน พันธุ์ กรรม แหล่งน้ำ องค์ความรู้ ภูมิปัญญา เงินทุน รวมถึงการจัดการผลผลิต เพื่อความผาสุกความเข้มแข็งของ ชุมชนอย่างยั่งยืน

จากที่กล่าวมาข้างต้นจึงเป็นสิ่งจำเป็นที่จะต้องมีการส่งเสริมเกษตรกรให้ตระหนักถึงความสำคัญของการทำ เกษตรกรรมยั่งยืน โดยเน้นการผลิตทางการเกษตรที่ดำเนินกิจกรรมสอดคล้องกับระบบนิเวศ ใช้ทรัพยากรอย่าง คุ้มค่า ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม สามารถรักษาอัตราการผลิตให้อยู่ในระดับที่เหมาะสมตลอดระยะเวลายาวนาน ไม่ ก่อให้เกิดความเสียหายต่อระบบการผลิต ได้รับผลตอบแทนทางเศรษฐกิจที่เป็นธรรม ส่งเสริมคุณภาพชีวิตที่ดีของ เกษตรกรและผู้บริโภคในระยะยาว โดยให้ความสำคัญกับระบบนิเวศในการช่วยฟื้นฟูอนุรักษ์ทรัพยากรในไร่นาและ สิ่งแวดล้อม ลดการพึ่งพาปัจจัยการผลิตจากภายนอกให้ได้มากที่สุด มีความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติและมี

ผลตอบแทนที่ทำให้เกษตรกรสามารถดำรงชีพและประกอบอาชีพการเกษตรได้อย่างยั่งยืน (สำนักงานคณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ: เกษตรกรรมยั่งยืน)

แต่ในขณะเดียวกัน เกษตรอินทรีย์ก็ไม่ได้ปฏิเสธการผลิตเพื่อการค้าเพราะตระหนักว่าครอบครัวเกษตรกรส่วนใหญ่จำเป็นต้องพึ่งพาการจำหน่ายผลผลิตเพื่อเป็นรายได้ในการดำรงชีพ ขบวนการเกษตรอินทรีย์พยายามส่งเสริมการทำการตลาดผลผลิต เกษตรอินทรีย์ทั้งในระดับท้องถิ่น ประเทศ และระหว่างประเทศ โดยการตลาดท้องถิ่นอาจ มีรูปแบบที่หลากหลายตามแต่เงื่อนไขทางสภาพเศรษฐกิจและสังคมของท้องถิ่นนั้น เช่น ระบบชุมชนสนับสนุนการเกษตร (Community Support Super Mai Agriculture - CSSMA) หรือระบบอื่นๆ ซึ่งมาจากประเทศใดในโลก ที่มีหลักการในลักษณะเดียวกัน ส่วนตลาดที่ห่างไกลออกไปจากผู้ผลิต ขบวนการเกษตรอินทรีย์ได้พยายามพัฒนา มาตรฐานการผลิตและระบบการตรวจสอบรับรองที่สร้างความมั่นใจให้กับผู้บริโภคได้ว่า ทุกขั้นตอนของการผลิต แปรรูป และการจัดการนั้นเป็นการทำงานที่พยายามอนุรักษ์และ ฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม ตลอดจนรักษาคุณภาพของผลผลิตให้เป็นธรรมชาติเดิมมากที่สุด

ดังนั้นเกษตรอินทรีย์จะประสบความสำเร็จได้เกษตรกรจำเป็นต้องเรียนรู้กลไกและกระบวนการของระบบนิเวศ ถือได้ว่าเกษตรอินทรีย์เป็นการบริหารจัดการฟาร์มเชิงบวก (Positive Management) และการจัดการเชิงบวกนี้เองที่ทำให้เกษตรอินทรีย์แตกต่างอย่างสำคัญจากการเกษตรที่ไม่ใช้สารเคมีแบบปล่อยปะละเลย (ที่มักอ้างว่าเป็นการเกษตรตามแบบธรรมชาติ) หรือเกษตรปลอดสารเคมีและเกษตรไร้สารพิษที่เฟื่องฟูในประเทศไทยมานานหลาย โดยเน้นการผลิตที่ไม่ใช้สารเคมีหรือใช้ในระดับที่ปลอดภัยและเนื่องจากสารเคมีกำจัดศัตรูพืชบางชนิดยังไม่มีสารชีวภาพมาทดแทนได้รูปแบบของสารกำจัดศัตรูพืชที่ใช้ในการเกษตรจึงเปลี่ยนแปลงไป โดยเน้นการใช้สารที่มีฤทธิ์ตกค้างสั้น ย่อยสลายได้ง่ายโดยธรรมชาติและการ ใช้เท่าที่จำเป็นนอกจากนั้นรัฐบาลยังใช้มาตรการทางกฎหมายคือพระราชบัญญัติวัตถุอันตรายในการประกาศห้ามใช้ หรือการนำเข้าสารกำจัดศัตรูพืชที่พบว่าเป็นอันตรายต่อมนุษย์และสิ่งแวดล้อมเพื่อลดความเสี่ยงต่อสุขภาพของประชาชน อันเนื่องมาจากสารกำจัดศัตรูพืชเหล่านั้น อย่างไรก็ตามจากสถิติการนำเข้าสารเคมีกำจัดศัตรูพืชของประเทศไทยในทศวรรษ ที่ผ่านมากลับพบว่ามีแนวโน้มเพิ่มขึ้น โดยในปี พ.ศ. 2554 มีการนำเข้าสารออกฤทธิ์จำนวน 68,964 ตัน คิดเป็นมูลค่า 17,732 ล้านบาท ซึ่งสูงเป็นสองเท่าของข้อมูลในปี 2544 ที่มีการนำเข้าสารออกฤทธิ์จำนวน 37,039 ตัน และคิดเป็น มูลค่า 8,761 ล้านบาท สะท้อนให้เห็นว่านโยบายการจัดการของภาครัฐยังไม่สามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพ ถึงแม้ว่าจะมีการกำหนดให้การลดสารเคมีในการเกษตรเป็นกลยุทธ์สำคัญในแผนพัฒนาและแผนยุทธศาสตร์ที่สำคัญต่างๆ เช่น แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติแผนยุทธศาสตร์การจัดการสารเคมีแห่งชาติและแผนการจัดการสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

การศึกษาที่ผ่านมาพบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่ได้รับข้อมูลความรู้เกี่ยวกับพิษภัยของสารเคมีกำจัดศัตรูพืชจากแหล่ง ต่างๆ เช่น เจ้าหน้าที่ของรัฐ ร้านจำหน่ายสารกำจัดศัตรูพืช ฉลากบนผลิตภัณฑ์และ สื่อต่างๆ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ผลการศึกษาของสถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์สุขภาพ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เกี่ยวกับการปรับเปลี่ยนแนวทางการผลิตภาค การเกษตรให้เป็นแบบปลอดสารเคมีนั้น พบว่าปัจจัยสาเหตุที่ทำให้เกษตรกรยังคงใช้แนวทางการผลิตที่พึ่งพาสารเคมียัง เกี่ยวข้องกับปัญหาด้านอื่นๆเช่น เศรษฐกิจแรงงาน การจัดการแปลงและการจัดการศัตรูพืชรวมไปถึงการตลาด เป็นต้น ซึ่งให้เห็นว่าการแก้ไขปัญหาเพื่อลดใช้สารเคมีในการเกษตรนั้นมีความจำ เป็นที่จะต้อง

ทำการศึกษาระบบ (Systematic approach) โดยการวิเคราะห์สภาพปัญหาตลอดห่วงโซ่อุปสงค์และอุปทานในภาคการเกษตรโครงการนี้จึงมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาปัญหาและวิธีการแก้ไขทั้งระบบด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้อง ทั้งเกษตรกร หน่วยงานราชการ ภาคเอกชน ภาคการศึกษาและอื่น ๆ รวมทั้งการตรวจติดตามการปนเปื้อนของสารเคมีอย่างต่อเนื่องทั้งในสิ่งแวดล้อมและ สุขภาพของประชาชน เพื่อให้มีหลักฐานเชิงประจักษ์ในการสร้างความตระหนักในการลดใช้สารเคมีหรือหากมีความจำเป็น ต้องใช้ควรเพิ่มความระมัดระวังในการใช้ให้ปลอดภัยและเหมาะสม

ตำบลสันทะห่างจากอำเภอน่าน้อยประมาณ 20 กิโลเมตร มีลักษณะภูมิประเทศเป็นภูเขาสูง มีที่ราบเพียงเล็กน้อยตามไหล่เขา มีลำน้ำหลม ลำน้ำหิน และลำน้ำสถาน ไหลผ่านพื้นที่ตลอดปี ลงสู่ลำน้ำแหวง และลำน้ำน่าน เขตพื้นที่ ทิศเหนือ ติดกับ ต.บัวใหญ่ อ.น่าน้อย จ.น่าน ทิศใต้ ติดกับ ต.เมืองลี อ.นาหมื่น จ.น่าน ทิศตะวันออก ติดกับ ต.บ่อแก้ว อ.นาหมื่น ต.สถาน อ.น่าน้อย จ.น่าน ทิศตะวันตก ติดกับ ต.ไผ่โทน อ.ร้องกวาง จ.แพร่ อาชีพหลัก ทำนา ทำสวน ทำไร่ จำนวนครัวเรือนที่มีไฟฟ้าใช้ในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลสันทะ 1,323 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 90.00 จำนวนบ้านที่มีโทรศัพท์ 41 หลังคาเรือน คิดเป็นร้อยละ 3.82 ของจำนวนหลังคาเรือนทั้งหมด จากการสัมภาษณ์ นางวรารัตนา นภักพลชัย (2 มิถุนายน 2560) ที่ผ่านมาพบว่าตำบลสันทะประสบปัญหาการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชของเกษตรกรมากเกินไปเกินมาตรฐาน โดยเฉพาะสารเคมีไกรโฟเซต ที่เป็นยาฆ่าหญ้าชนิดดูดซึม พบมีปริมาณสูงกว่า 10,000 ไมโครกรัมต่อกิโลกรัม ซึ่งเป็นปริมาณเข้มข้นที่เกินค่ามาตรฐานของสำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติ และมาตรฐานสากลของ Codex ที่ต้องไม่เกิน 50 ไมโครกรัมต่อกิโลกรัม นอกจากนี้ยังพบสารที่ใช้ในการเกษตรอีก 4 ชนิด ได้แก่ 1) ไกรโฟเซต 2) อาหารซิน 3) พาราควอต และ 4) คลอร์ไพริฟอส ซึ่งสารเหล่านี้ทำให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพของชาวบ้านบ้านสันทะเป็นอย่างมาก จากที่กล่าวมาข้างต้นทางองค์การบริหารส่วนตำบลสันทะได้เล็งเห็นความสำคัญของปัญหาดังกล่าว จึงมีนโยบายส่งเสริมให้ชาวบ้านบ้านสันทะหันมาการใช้สารอินทรีย์ทดแทนสารเคมีทางการเกษตรอย่างน้อยให้ปลอดภัยต่อเกษตรกรเอง และลดต้นทุนในการผลิตสินค้าเกษตร ประกอบกับประเด็นยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดน่าน ในยุทธศาสตร์ที่ 2 ที่ว่าด้วยเรื่องการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพเศรษฐกิจการค้า การลงทุนและการท่องเที่ยวในกลยุทธ์ที่ 2.5 ส่งเสริมให้องค์กรเกษตรกรพัฒนาการผลิตและพัฒนาการตลาดสินค้าเกษตรปลอดภัยและเกษตรอินทรีย์เพื่อรองรับตลาดต่างจังหวัดและต่างประเทศ (องค์การบริหารส่วนตำบลสันทะ, 2560)

ดังนั้นคณะผู้วิจัยจึงมีความสนใจและเล็งเห็นความสำคัญในเรื่องเกษตรยั่งยืนจึงได้ร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบลสันทะ ดำเนินการวิจัยเรื่อง “กระบวนการเสริมสร้างศักยภาพชุมชนเพื่อลดการใช้สารเคมีทางการเกษตรและเสริมรายได้ในท้องถิ่นบนฐานเกษตรกรรมยั่งยืนของชาวบ้านตำบลสันทะ อำเภอน่าน้อย จังหวัดน่าน” ภายใต้โครงการวิจัยและพัฒนานวัตกรรมจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่นน่าอยู่ในปีงบประมาณ 2561

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาบริบทชุมชน สถานการณ์ และปัญหาของการใช้สารเคมีที่ไม่ถูกต้องของชาวบ้านตำบลสันทะ อ.น่าน้อย จ.น่าน

2. เพื่อศึกษากระบวนการเสริมสร้างศักยภาพชุมชนเพื่อลดการใช้สารเคมีในท้องถิ่นบนฐานเกษตรกรรมยั่งยืนของชาวบ้านตำบลสันทะ อ.น่าน้อย จ.น่าน

3. เพื่อศึกษาแนวทางการเสริมรายได้ในการประกอบอาชีพในท้องถิ่นบนฐานเกษตรกรรมยั่งยืน โดยใช้กระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันของชาวบ้านตำบลสันทะ อ.น่าน้อย จ.น่าน

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง คือ ชาวบ้านตำบลสันทะ อำเภอน่าน้อย จังหวัดน่าน จำนวน 15 คน

วิธีดำเนินการวิจัย

1. การศึกษาสภาพทั่วไปของตำบลสันทะ อำเภอน่าน้อย จังหวัดน่าน

คณะผู้วิจัยศึกษาด้วยการใช้หลักการสังเคราะห์เอกสารต่างๆ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบริบทของการเลี้ยงไส้เดือนดินเพื่อลดใช้สารเคมีอย่างยั่งยืน โดยใช้วิธีการวิจัยเอกสาร

2. การศึกษาเพื่อหาโจทย์วิจัยในพื้นที่ โดยใช้วิธีการลงพื้นที่และรวบรวมองค์ความรู้ของคณะผู้วิจัย และทีมวิทยากรชุมชน โดยคณะผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่ได้มาเขียนรายงานการวิจัยด้วยการใช้การวิเคราะห์เนื้อหาสาระ (Content Analysis) คือ นำข้อมูลต่างๆ ที่ได้มาจากการลงพื้นที่มาวิเคราะห์เนื้อหาสาระอย่างเป็นระบบ นอกจากนั้นคณะผู้วิจัยนำเสนอสถานการณ์ปัจจุบันด้วยการวิเคราะห์เชิงบรรยาย (Descriptive Analysis) ประกอบกันไป เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ที่สุด

3. การพัฒนาองค์ความรู้เพื่อโดยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เทคนิค วิธีการ ขั้นตอน และรูปแบบการประกอบอาชีพในท้องถิ่นด้านเกษตรกรรมแบบปลอดภัยอย่างยั่งยืนของกลุ่มสมาชิกในตำบลสันทะ อำเภอน่าน้อย จังหวัดน่าน โดยอาศัยวิธีการ และเครื่องมือการวิจัย คือ การสำรวจ การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และการลงพื้นที่ของคณะผู้วิจัย เริ่มตั้งแต่การศึกษาบริบทชุมชน จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส อุปสรรค โดยใช้การวิเคราะห์ด้วยเทคนิคการวิเคราะห์ SWOT เพื่อระดมความคิดเห็นต่อกระบวนการเรียนรู้และการถ่ายทอดความรู้เพื่อพัฒนาและส่งเสริมการประกอบอาชีพเกษตรกรรมในชุมชนในรูปแบบใหม่ โดยการเพาะปลูกพืชโดยปลอดภัย

พื้นที่ในการวิจัย

คณะผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่ในการวิจัย คือ ตำบลสันทะ อำเภอน่าน้อย จังหวัดน่าน

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้รวบรวมข้อมูลดังนี้

1. การเก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ จากข้อมูลพื้นฐานที่มีอยู่ เช่น บริบทชุมชน

2. การเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ จากการสังเกต การสนทนากลุ่ม การจัดเวทีเพื่ออบรม แลกเปลี่ยนความรู้ การจัดกระบวนการเรียนรู้ การถ่ายทอด และอบรมแก่สมาชิกที่ได้คัดเลือกมาจำนวน 15 คน และการประชุม สัมมนาของคณะผู้วิจัย

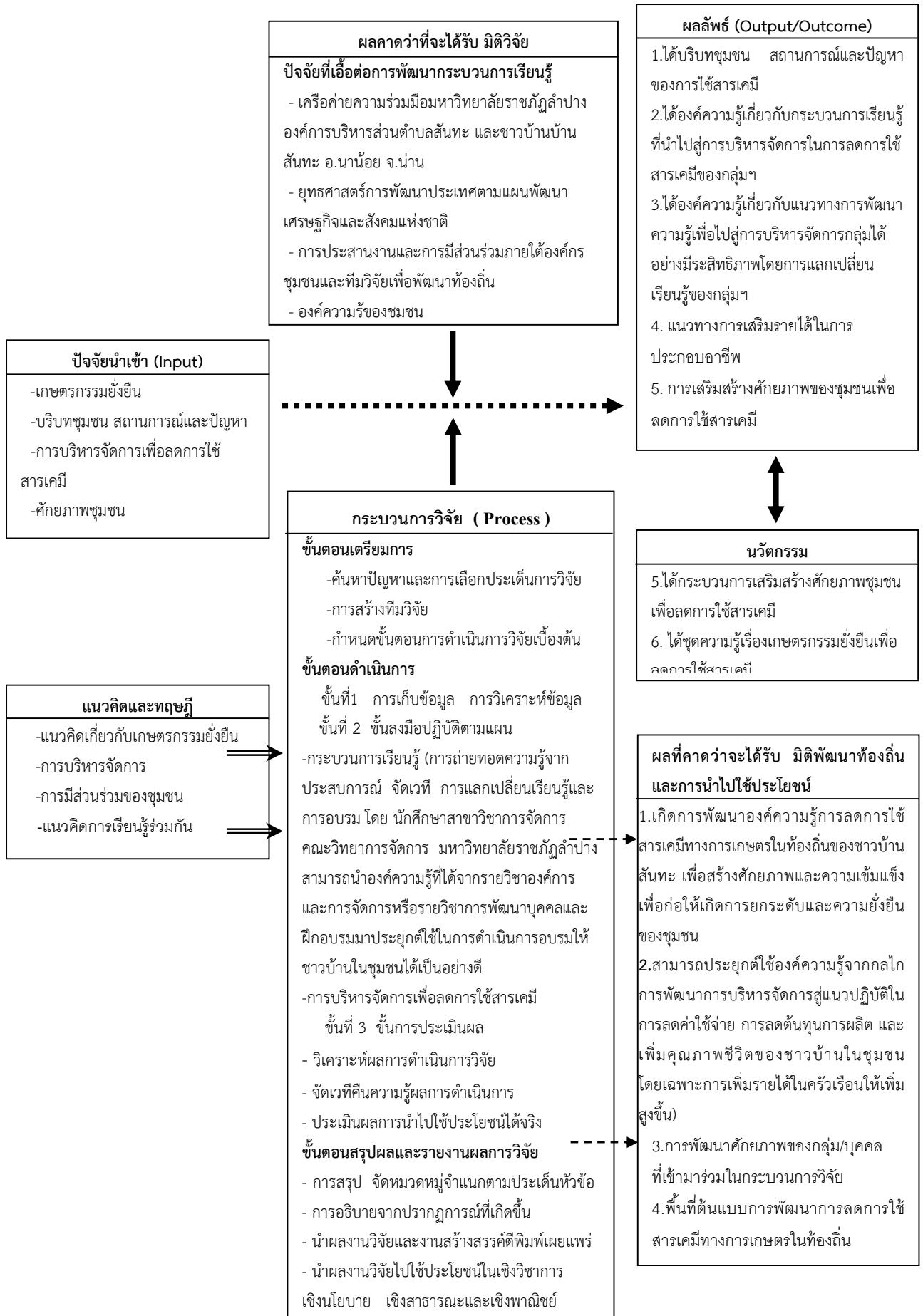
การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ มีการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการดังต่อไปนี้

1. การวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารและจากประชุม เวทีเสวนา กระบวนการเรียนรู้ การสังเกต แล้วนำมา วิเคราะห์เชิงบรรยาย (Descriptive Analysis) และวิเคราะห์เชิงเนื้อหาสาระ (Content Analysis)

2. วิเคราะห์สถานการณ์ปัจจุบันของเกษตรกรที่เพาะปลูกพืชโดยใช้สารเคมี และไม่ใช้สารเคมี ด้วยการ วิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส อุปสรรค (SWOT Analysis) และใช้การวิเคราะห์เนื้อหาสาระ (Content Analysis)

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ขอบเขตของโครงการวิจัย

ขอบเขตด้านตัวแปร

- เกษตรกรรมยั่งยืน
- รายได้ในการประกอบอาชีพ
- การลดการใช้สารเคมีทางการเกษตร

ขอบเขตเนื้อหาการศึกษา

เน้นการศึกษาริบทุมนชุมชน สถานการณ์ และปัญหาของการใช้สารเคมีที่ไม่ถูกต้อง วิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ และหาแนวทางการพัฒนาที่จะนำไปสู่การบริหารจัดการเพื่อลดการใช้สารเคมีทางการเกษตรในท้องถิ่นของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกพืชการเกษตร โดยใช้กระบวนการ

- แนวคิดเกษตรกรรมยั่งยืน
- แนวคิดการลดการใช้สารเคมีทางการเกษตร
- แนวคิดการมีส่วนร่วม
- กระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน

ขอบเขตด้านประชากร

ชาวบ้านตำบลสันทะ อ.น่าน้อย จ.น่าน จำนวน 15 คน

ขอบเขตด้านพื้นที่ที่ศึกษา

ตำบลสันทะ อำเภอน่าน้อย จังหวัดน่าน

ขอบเขตด้านระยะเวลาที่ศึกษา

1 สิงหาคม 2560 ถึง 31 กรกฎาคม 2561

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

1. บริบทชุมชน สถานการณ์ และปัญหาของการใช้สารเคมีที่ไม่ถูกต้องของชุมชน

1.1 ข้อมูลบริบทชุมชนของตำบลสันทะ

จากที่คณะผู้วิจัยและนักวิจัยภายในชุมชน ได้ดำเนินการศึกษา เอกสาร ข้อมูล ด้านบริบทชุมชนของตำบลสันทะ อำเภอน่าน้อย จังหวัดน่าน ดังนี้ ตำบลสันทะ ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของอำเภอน่าน้อยไปเป็นระยะทางประมาณ 20 กิโลเมตร มีพื้นที่ประมาณ 150.40 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 94,000 ไร่ โดยมีอาณาเขตติดกับพื้นที่ตำบลต่าง ๆ ดังนี้ ทิศเหนือ ติดต่อกับตำบลบัวใหญ่ อำเภอน่าน้อย จังหวัดน่าน ทิศใต้ ติดต่อกับตำบลเมืองลี ตำบลนาทะนุง อำเภอนาหมื่น จังหวัดน่านทิศตะวันออก ติดต่อกับตำบลสถาน อำเภอน่าน้อย จังหวัดน่าน และทิศตะวันตก ติดต่อกับตำบล ไผ่โพน อำเภอร่องกลาง จังหวัดแพร่ ลักษณะภูมิประเทศเป็นภูเขาสูง มีที่ราบเพียงเล็กน้อยตามไหล่เขา มีลำน้ำหลายสายไหลผ่านตลอดทั้งปีลงสู่อำเภอน่าน้อย ลักษณะภูมิอากาศ มีทั้ง 3 ฤดู คือ ฤดูร้อน ฤดูฝน และฤดูหนาว แต่อากาศไม่ร้อน ไม่หนาวเกินไป ลักษณะของดินสำหรับเพาะปลูกในพื้นที่เป็นดินร่วน และดินเหนียว และมีที่ราบเหมาะแก่การเพาะปลูกข้าว มีแหล่งน้ำตามธรรมชาติหลายสายผ่านในพื้นที่ ได้แก่ ลำน้ำ

หลุม , ห้วยม่อน , ห้วยซาน , ห้วยแป้น , ห้วยตอง , ห้วยโป่ง , ห้วยกลับ , ห้วยลาย , ห้วยแต , ห้วยลุ่ม , ห้วยกอก , ห้วยเหล็ก , ห้วยอ้ม , ห้วยเบิก , ห้วยวุ่น , ห้วยม่วงแมน , ห้วยส้ม และ ห้วยสถาน มีเขตป่าไม้ในพื้นที่อุทยานแห่งชาติ ขุนสถาน ประชากรส่วนใหญ่ประมาณร้อยละ 80 ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ได้แก่ ทำนา ทำไร่ ปลูกข้าวโพด ปลูก ยางพารา ที่เหลือประกอบอาชีพส่วนตัวและรับจ้าง และมีการเลี้ยงสัตว์ เช่น โค กระบือ และสุกร ในเขตพื้นที่ตำบล สันทะ

1.2 สถานการณ์ และปัญหาของการใช้สารเคมีที่ไม่ถูกต้องของชุมชนตำบลสันทะ อำเภอน่าน้อย จังหวัดน่าน

ปัจจุบันประชาชนในเขตตำบลสันทะ ส่วนใหญ่จะปลูกยางพาราเป็นจำนวนมาก อีกทั้งการปลูกยางพารายัง ต้องใช้ปุ๋ยเคมี และยาปราบศัตรูพืช เพื่อให้ต้นยางพารานั้นได้น้ำอย่างจำนวนมาก และได้ปลูกพืชแบบอื่น เช่น ข้าวโพด กะหล่ำปลี หรือแม้แต่สตอเบอร์รี่ที่สามารถปลูกในพื้นที่ของตำบลสันทะ แต่เนื่องด้วยความเร็วในการให้ผลผลิต ของผลิตภัณฑ์เกษตร เกษตรกรส่วนใหญ่จึงใส่ปุ๋ยเคมีเพื่อผลผลิตที่ไว ลูกตก ทำให้พื้นที่ตำบลสันทะ การใช้เกษตร แบบอินทรีย์จึงมีจำนวนน้อยมาก ซึ่งปัจจุบันเกษตรกรส่วนใหญ่มีปัญหาสารพิษตกค้างในร่างกาย และต้นทุนผลผลิต ทางการเกษตรมีราคาสูงขึ้น ผลผลิตที่ได้มีราคาต่ำ ทำให้เกษตรกรส่วนใหญ่ประสบภาวะขาดทุน แต่ก็ผลิตเหมือนเดิม เพราะไม่มีช่องทางอื่นในการประกอบอาชีพแบบอื่นๆ

จากการลงพื้นที่และวิเคราะห์สภาพปัญหาและความต้องการของกลุ่มสมาชิกของชุมชนตำบลสันทะโดยการ จัดเวทีเสวนา พบว่า

1. อาชีพของสมาชิกส่วนใหญ่เป็นเกษตรกร เช่น ทำนา ทำสวนยางพารา ปลูกกะหล่ำ ผักกาดขาว รวมถึง พืชเศรษฐกิจอื่นๆ เช่น อ้อย กระเทียม แต่เกษตรกรส่วนใหญ่จะปลูกยางพารา โดยดินที่ใช้ปลูกจะเป็นแนวสันเขา เพราะพื้นที่ของตำบลสันทะเป็นภูเขา มีพื้นราบจำนวนน้อย ผลกระทบจากการปลูกยางพารา ทำให้ดินเสื่อม และ ขาดธาตุอาหาร ดินที่เคยร่วนซุยก็แน่นทึบ กลายเป็นดินเลว ทำให้ประสิทธิภาพของการใช้ปุ๋ยเคมีต่ำลง ส่งผลกระทบต่อ การเจริญเติบโตของยางพารา และการให้ผลผลิต หากมีการแก้ไขดินที่ปลูกยางพาราแล้ว ด้วยการใส่ปุ๋ยอินทรีย์ เช่น ปุ๋ยคอก ปุ๋ยหมัก ซึ่งสถาบันวิจัยยางได้ให้คำแนะนำเกษตรกรในการใช้ปุ๋ยเคมีร่วมกับปุ๋ยอินทรีย์ จะทำให้ ยางพาราให้ผลดียิ่งขึ้น และหากสวนยางทุกแห่งลดการใช้ปุ๋ยเคมีลง ก็จะต้องเพิ่มปริมาณธาตุอาหารที่เป็นปุ๋ยอินทรีย์ ให้มากขึ้น ซึ่งจะทำให้ผลผลิตของยางพาราได้ผลผลิตดี และน้ำยางที่ได้จะมีคุณภาพที่ดีขึ้น ซึ่งปุ๋ยที่ต้องใส่ต้องมีทั้ง ไนโตรเจน (N) ฟอสฟอรัส (P) และโพแทสเซียม (K) ซึ่งปุ๋ยใส่เดือนดินนั้นจะมีแร่ธาตุทั้ง 3 จำนวนมาก โดยเฉพาะ ไนโตรเจน จำนวนมาก ซึ่งเกษตรกรต้องใส่ในปริมาณที่เพียงพอที่เหมาะสมกับยางพารา

2. ต้นทุนทางการเกษตรของสมาชิกในกลุ่มมีอัตราสูง เนื่องจากการซื้อปุ๋ยเคมี และสารเคมีเพื่อใช้ในการ เพาะปลูก เช่น การใส่สารเคมีในสวนยางพารา เพื่อไม่ให้หญ้าขึ้นสูงในสวนยางพารา ป้องกันไฟป่า เป็นต้น

3. ผลผลิตทางการเกษตรส่วนใหญ่ เช่น ข้าว ยางพารา ทางตำบลสันทะจะรวมกลุ่มเป็นสหกรณ์ เพื่อให้ พ้อค้าคนกลางเข้ามารับซื้อในพื้นที่ โดยจะมารับซื้อในช่วงที่ผลผลิตออกจำนวนมาก ซึ่งพ้อค้าจะจ่ายเงินให้เกษตรกร เป็นเงินสด

4. การรวมกลุ่มอาชีพของสมาชิกขาดการพัฒนาองค์ความรู้ที่ต่อเนื่อง และทันสมัย เนื่องด้วยกลุ่มสมาชิกต่างคนต่างทำ ต่างคิด ต่างขาย เรียนรู้ด้วยตนเอง มากกว่าจะรวมกลุ่มเพื่อพัฒนาเป็นองค์ความรู้ระดับชุมชน เพื่อพัฒนาท้องถิ่นของตนเอง

5. สมาชิกในกลุ่มอาชีพต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับเกษตรกร ยังต้องใช้ปุ๋ยเคมี และสารเคมีอื่นๆ ในการปลูกพืช เนื่องจากไม่มั่นใจในการใช้ปุ๋ยอินทรีย์จะทำให้ผลผลิตของตนเองลดลงกว่าการใช้ปุ๋ยเคมีหรือไม่ จึงไม่ต้องการให้ผลผลิตของตนเองลดลง จำเป็นต้องแบกรับต้นทุนที่สูงขึ้น เพื่อรายได้ในอนาคต

6. สมาชิกส่วนใหญ่ในกลุ่มเป็นกลุ่มที่เข้าสู่วัยสูงอายุ ทำอาชีพเกษตรกรรมอย่างเดียว และไม่ชอบเปลี่ยนแปลงรูปแบบการผลิตผลผลิตทางการเกษตร เนื่องจากเชื่อพ่อค้าที่มาขายปุ๋ยเคมีว่าทำให้ผลผลิตเพิ่มสูงขึ้น และรายได้เพิ่มขึ้นอีกด้วย

2. กระบวนการเสริมสร้างศักยภาพชุมชนเพื่อลดการใช้สารเคมีในท้องถิ่นบนฐานเกษตรกรรมยั่งยืนของชาวบ้านตำบลสันตะ อ.น่าน้อย จ.น่าน

ชุมชนตำบลสันตะ ชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในชุมชนส่วนมากประกอบอาชีพเลี้ยงสัตว์ เช่น โค กระบือ และสุกร ปลูกข้าว ปลูกยางพารา ปลูกผักสวนครัวต่างๆ และมีการใช้สารเคมีในการเกษตรค่อนข้างมาก ส่งผลต่อร่างกายของผู้ร่วมวิจัยทำให้มีสุขภาพที่ย่ำแย่

จากสถานการณ์ปัญหาการใช้สารเคมีในการเกษตรที่มาก คณะผู้วิจัยร่วมกับนักวิจัยชุมชนจึงได้เข้าพื้นที่ไปแก้ไขปัญหาโดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนโดยการจัดเวทีเสวนา การสนทนากลุ่ม การเดินสำรวจชุมชน และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม เกิดแนวทางในการแก้ไขปัญหาและเสริมสร้างศักยภาพของชุมชนโดยการนำแนวคิดเกษตรอินทรีย์แบบพอเพียงเข้ามาใช้ด้วยการเลี้ยงไส้เดือนดินทำปุ๋ยมูลไส้เดือนอินทรีย์ใส่สวนยางพารา พืชผักสวนครัว และนาข้าว มูลไส้เดือนดินเป็นธรรมชาติ 100% จะทำให้พืชเติบโตและแข็งแรงอย่างเป็นธรรมชาติ อีกทั้งยังประหยัดการใช้สารเคมีต่างๆ ได้อีกด้วย

อีกทั้งสอดคล้องกับแนวคิดของ Cohen and Uphoff (n.d อ้างถึงใน จริญญา บรรเทิง, 2548) กล่าวถึงการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบทไว้ว่าเป็นความร่วมมือของท้องถิ่นที่อยู่ภายใต้เงื่อนไขหรือสถานการณ์ใดๆ ก็ตามที่ต้องการให้ประสบผลสำเร็จในเป้าหมายของการพัฒนาที่เกิดขึ้นโดยหน่วยงานพัฒนาและรัฐบาลกลุ่มประเทศด้วยพัฒนา

การนำแนวคิดเกษตรอินทรีย์แบบพอเพียงเข้ามาใช้ในพื้นที่เป็นหัวใจสำคัญในการดำเนินโครงการวิจัยในครั้งนี้เพื่อช่วยกระตุ้นเตือนให้ชุมชนตำบลสันตะได้ตระหนักถึงภัยในการใช้สารเคมี ดังนี้

1. การเลี้ยงไส้เดือนดินเพื่อนำปุ๋ยที่ได้นำมาใช้ในพืช เนื่องจากไส้เดือนดูดอาหารและผ่านระบบย่อยในลำไส้แล้ว ออกมาจะเป็นโมเลกุลสารอาหารที่เล็กมาก และมีความเย็น พืชสามารถดูดซึมอาหารไปใช้ได้ทันที และสารอาหารหลากหลาย ครบและเพียงพอต่อการเจริญเติบโตของพืชทุกชนิด มีจุลินทรีย์ที่มีประโยชน์มากมาย มีฮอร์โมนพืชรวมอยู่ด้วย เพราะจะไปเร่งให้พืชสร้างรากฝอยมากขึ้น ดูดอาหารได้มากขึ้น

2. การเลี้ยงไส้เดือนดินสามารถนำผลผลิตที่เกิดจากไส้เดือนทั้งรูปแบบน้ำ และมูลไส้เดือน มาดำเนินการ
ดังนี้

2.1 นำมาเป็นปุ๋ยในการปลูกพืชผักสวนครัวภายในครัวเรือนและพื้นที่ใกล้เคียง สามารถเปลี่ยนแปลง
ชุมชนนั้นให้เป็นชุมชนปลอดสารพิษในอนาคต

2.2 นำปุ๋ยไส้เดือนดินจำหน่ายเพื่อเป็นรายได้เสริมของครอบครัว เพื่อคาดหวังเปลี่ยนแปลงให้ชุมชนเป็น
ชุมชนที่อยู่ดี กินดี มีคุณภาพชีวิตที่ดีในอนาคต

2.3 นำปุ๋ยไส้เดือนดินที่ได้ใช้ในการเกษตรที่ปลอดสารเคมี เป็นชุมชนเกษตรกรสีเขียว เพื่อสุขภาพของ
คนในชุมชน เพื่อเปลี่ยนแปลงเป็นชุมชนที่มีสุขภาพดีทั่วหน้า

2.4 เพื่อนำปุ๋ยที่ได้จากไส้เดือน ใช้ลดต้นทุนในการทำเกษตรอินทรีย์แบบยั่งยืน โดยไม่ซื้อปุ๋ยเคมี และ
สารกำจัดศัตรูพืชมาใช้ เพื่อเปลี่ยนแปลงเป็นชุมชนเกษตรอินทรีย์ของตำบลทุ่งสะโตก

2.5 เพื่อลดการใช้สารเคมีในระยะยาว เพื่อเป็นการปรับสภาพพื้นดินที่เสื่อมโทรม

3. การเลี้ยงไส้เดือนดินเป็นแนวทางในการผลิตปุ๋ยที่ใช้ในการเกษตรที่ทำให้ชาวบ้านตำบล รวมถึงผู้บริโภคได้
มีผลผลิตทางการเกษตรที่ปลอดภัย ไร้สารเคมี เป็นชุมชนสีเขียวปลอดสารพิษ

4. มีรายได้เพิ่มเติมจากรายได้หลักของตนเองและครัวเรือนจากการผลิตปุ๋ยไส้เดือนดิน และแม่พันธุ์ไส้เดือน
ดินยังสามารถนำมาจำหน่าย

5. เป็นแหล่งเรียนรู้ในการเพาะเลี้ยงไส้เดือนดิน และเป็นแหล่งเรียนรู้เกษตรแบบอินทรีย์ปลอดสารพิษของ
ตำบลสันตะ อำเภอนาน้อย จังหวัดน่าน

นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของอัญชญา ณ ระนอง (2558) ได้ศึกษาเรื่องการเกษตรที่ลดการพึ่งพิง
สารเคมี : กรณีศึกษา กลุ่มเกษตรกรบางกลุ่มในจังหวัดจันทบุรี และปทุมธานี มีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาการรวมกลุ่ม
และการพัฒนากลุ่มเพื่อทำเกษตรที่ลดการพึ่งพิงสารเคมี การบริหารจัดการกลุ่ม และการกระจายพืชผลการเกษตร
และการจัดการความรู้ของกลุ่ม การวิจัยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพโดยการสังเกตทั้งแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม
และการสัมภาษณ์เจาะลึก กลุ่มตัวอย่างประกอบด้วยประชาชนชาวบ้าน ผู้นำชุมชน เกษตรกรที่ใช้และไม่ใช้สารเคมี
และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องในจังหวัดจันทบุรีและปทุมธานี

ผลการศึกษาพบว่า การรวมกลุ่มเพื่อทำเกษตรปลอดสารพิษมักมีภาครัฐเข้ามาเกี่ยวข้อง การบริหารจัดการ
กลุ่มมักเป็นแบบจากล่างสู่บน ภายในกลุ่มมีการเกื้อกูลกัน โดยมีการแบ่งปันทรัพยากร ในการผลิต แหล่งกระจาย
พืชผลทางการเกษตรที่ไม่ใช้สารเคมียังมีค่อนข้างจำกัด เกษตรกรมีปัญหา การเข้าถึงตลาด ปัญหาจากผู้ซื้อต้องการ
รับผลผลิตตามปริมาณที่กำหนดและบางครั้งไม่อยู่ในวิสัยที่ เกษตรกรจะทำได้ นอกจากนี้ ยังมีปัญหา asymmetry
of information ระหว่างเกษตรกรและผู้ซื้อ ผลผลิต การที่จะตรวจสอบผลผลิตว่ามีสารตกค้างที่เป็นอันตรายหรือไม่
สามารถทำได้โดยง่าย หรือมีต้นทุน สูง ทำให้ผู้ซื้อไม่ค่อยมีแรงจูงใจที่จะซื้อจากกลุ่มที่ไม่คุ้นเคย ในด้านการจัดการ
ความรู้ ก็ยังมีความจำเป็น อย่างยิ่งในการเปลี่ยน tacit knowledge ในตัวเกษตรกรมาเป็น explicit knowledge
ผู้วิจัยเสนอให้ สร้างหรือพัฒนาระบบข้อมูลเพื่อให้ผู้ผลิตพบกับผู้ซื้อ และมีความจำเป็นในการสร้างองค์กรที่เป็นกลาง
ทำหน้าที่ตรวจสอบผลผลิตการเกษตรอย่างเป็นระบบและผู้บริโภคไว้เนื้อเชื่อใจได้

3. แนวทางการเสริมรายได้ในการประกอบอาชีพในท้องถิ่นบนฐานเกษตรกรรมยั่งยืน โดยใช้กระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันของชาวบ้านตำบลสันทะ อำเภอนาน้อย จังหวัดน่าน

การวิจัยครั้งนี้เป็นการปฏิบัติการร่วมกันระหว่างมหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง องค์การบริหารส่วนตำบลสันทะ และชุมชนตำบลสันทะ ในการหาแนวทางการเสริมรายได้ในการประกอบอาชีพในท้องถิ่นบนฐานเกษตรกรรมยั่งยืน จากการเปิดเวทีเสวนา และสนทนากลุ่ม สามารถสรุปและอภิปรายผลได้ว่าชุมชนตำบลสันทะ จะร่วมกันนำแนวคิดเกษตรอินทรีย์แบบพอเพียงเข้ามาใช้ในการเสริมรายได้ด้วยการเลี้ยงไส้เดือนดินทำปุ๋ยมูลไส้เดือนอินทรีย์ เนื่องจากไส้เดือนเป็นสัตว์ที่ช่วยย่อยสลายขยะอินทรีย์ที่มีอยู่เป็นจำนวนมากในทุกๆ พื้นที่ และขับถ่ายออกมาเป็นมูลไส้เดือน ซึ่งมีธาตุอาหารสูงเป็นประโยชน์ต่อต้นพืชเป็นอย่างมาก ทำให้มีผู้ร่วมวิจัยเล็งเห็นประโยชน์และความสำคัญ จนสามารถนำมาสร้างรายได้ทำเงินได้เป็นอย่างดี ในรูปแบบ ปุ๋ยมูลไส้เดือน โดยการ

1. เลี้ยงเองใช้เองเหลือจึงขายเพื่อเสริมรายได้ของครอบครัว ซึ่งในปัจจุบันปุ๋ยมูลไส้เดือนดินกำลังเป็นที่นิยม เนื่องจากมีชาวบ้านในตำบลสันทะนำไปใช้แล้วได้ผลผลิตทางการเกษตรเพิ่มมากขึ้น จึงพูดกันปากต่อปาก
2. กำหนดกลยุทธ์ร่วมกันในการส่งเสริมการขายปุ๋ยมูลไส้เดือนดิน โดยการนำสินค้าไปวางขายในตลาดของชุมชน หรือแหล่งที่องค์การบริหารส่วนตำบลสันทะจัดทำให้ เพื่อเปิดตัวสินค้า
3. การสร้างสัญลักษณ์ของสินค้า เช่น ป้ายปุ๋ยมูลไส้เดือนดิน เพื่อให้ชาวบ้านในตำบลสันทะสามารถจดจำได้ ส่งผลให้สินค้าขายดีขึ้น
4. ในระยะยาวถ้าปุ๋ยมูลไส้เดือนดินขายดีประสบความสำเร็จทางองค์การบริหารส่วนตำบลสันทะจะมีการส่งเสริมให้จัดตั้งกลุ่มปุ๋ยมูลไส้เดือนดินขึ้น และส่งเสริมให้ทำเป็นฟาร์ม และจะส่งเสริมในพื้นที่ตำบลอื่นต่อไป เพื่อเพิ่มรายได้ให้กับชาวบ้านในตำบลอื่นๆ

นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับจิตวีร์ เกษมสุข (2561) ที่ได้ศึกษาเรื่องแนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน เพื่อการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน Public Participation Approach for Sustainable Community Development ได้กล่าวไว้ว่าแนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน (Public Participation Approach) ถือเป็นตัวอย่างแนวคิดหนึ่งที่มีส่วนช่วยให้เกิดกระบวนการสื่อสารหรือการแลกเปลี่ยนข่าวสารระหว่างสมาชิกในสังคมหรือชุมชนให้เป็นไปได้โดยสะดวกขึ้น ความเป็นชุมชนเข้มแข็ง (Strong Community) จะเกิดขึ้นได้ หากสมาชิกของชุมชนมีส่วนร่วมในการติดต่อสื่อสาร การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน เพราะการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนนี้ จะเป็นพลังชุมชนที่ผลักดันให้เกิดการสนับสนุนการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อการพัฒนาของชุมชนในแต่ละขั้นตอนให้บรรลุเป้าหมาย

ประเทศกำลังพัฒนา เช่นประเทศไทยเองนั้น ยังจำเป็นต้องอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาสังคมหรือชุมชนให้ไปอย่างยั่งยืน (Sustainable Community Development) โดยเฉพาะอย่างยิ่งชุมชนที่อยู่ในเขตพื้นที่ชนบทที่มีบริบทเฉพาะตน บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์การใช้แนวคิดการมีส่วนร่วมที่สามารถช่วยระดมพลังในการพัฒนาชุมชน จากงานวิจัยในบริบทของสังคมไทย ตลอดจนชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการใช้แนวคิดและกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาที่เหมาะสมกับ

บริบทของชุมชน เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนต่อไปได้ ซึ่งสอดคล้องกับผลวิจัยของ
คณะวิจัยในครั้งนี้ว่ากระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันถือเป็นกระบวนการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน องค์การ
ภาครัฐ และทุกภาคีเครือข่ายในการพัฒนาชุมชนให้เป็นอย่างยั่งยืนต่อไป